

EKİM DEVRİMİ'NDEN FEDERASYON'A RUSYA'DA REJİM YAPILANMASI

REGIME CONFIGURATION IN RUSSIA FROM OCTOBER REVOLUTION TO
FEDERATION

DOI:10.17755/esosder.35851

Kutay GÖKDENİZ¹

Öz

Lenin önderliğinde 1917'de gerçekleştirilen Ekim Devrimi insanlık tarihinde önemli bir dönemdir. Ardından Çarlık Rusya'sı yıkılmış ve Sovyetler Birliği kurulmuştur. Dünya tarihindeki ilk sosyalist devletin kurulmasını sağlayan Ekim Devrimi incelenirken devrim öncesi Rusya'daki tarihsel süreci ele almak daha geniş bir perspektif sağlayacaktır. Karl Marx'ın toplum çözümlemesi ve demokrasi anlayışı devrim sürecinin kavranması bakımından anahtar rol oynamaktadır. Bu çalışmada ayrıca Sovyet Rusya'sının kuruluşuna değinilmiş ve ülkenin siyasal, ekonomik ve sosyal yapısı incelenmiştir. 1980'lerde başlayan küreselleşmenin ülke üzerinde yarattığı köklü siyasal değişim, ülkenin liberalleşmesi ve değişim sonrası siyasal aktörlere değinilmiştir. Son olarak yıkılan Sovyetler Birliği sonrası kurulan Rusya Federasyonu'nun siyasal yapısı kısaca analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Totalitarizm, Sosyalizm, Demokrasi, Küreselleşme.

Abstract

The October Revolution, led by Lenin in 1917, is a important period in human history. Subsequently, Tsarist Russia was overthrown and Soviet Union emerged. While examining The October Revolution, which ensures the establishment of the first socialist state of the history, seeing historical process before the revolution provides wider perspective. Social analysis and democracy understanding of Karl Marx plays a key role to figure out the revolution process. In this study, the establishment of Soviet Union was dealt with, and political, economic and sociological structures of the country were examined additionally. Radically transformed political structure due to globalization that started in 1980's, liberalization of the country and political actors after transformation were also investigated in the next part. Finally, the political system of Russian Federation that was established after the collapse of Soviet Union is analyzed briefly.

Keywords: Totalitarianism, Socialism, Democracy, Globalization.

¹ Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, kutay.gokdeniz@hotmail.com

GİRİŞ

Dünya tarihini yönlendiren önemli bir güç olan Rusya, Ekim Devrimi ve sonrasında şekillenen yapısıyla yeni bir dönemi başlatmıştır. Dünya tarihindeki önemli gelişmelerde biri Sanayi Devrimi'dir. Daha sonra Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile Fransız İhtilali ve onun yol açtığı dönüşümler akla gelir. Her ikisi kadar önemli diğer bir olay, feodal kırıntıların hâkim olduğu, uçsuz bucaksız verimsiz Rusya topraklarında meydana gelen, siyasal, ekonomik ve toplumsal koşulların ürettiği Ekim Devrimi'dir.

Siyasal düşünce tarihi göz önüne alındığında, bir yandan Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi'nin² ortaya çıkan liberal demokratik yönetimler diğer yandan Ekim Devrimi ve sonrasında gelişen totaliter yönetimler görülmektedir. Kuşkusuz bu iki farklı yapının ortaya çıkmasında Sanayi Devrimi ve bunun sonucunda ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve siyasal değişiklikler etkili olmuştur.

Rusya'da Ekim Devrimi sonrasında şekillenen siyasal yapı çalışmanın ana temasını oluşturmakla birlikte Ekim Devrimi'ne yol açan tarihsel arka planı vurgulamakta yarar görülmektedir. Bu kapsamda Devrime esin kaynağı olan Marx ve Marx'ın düşüncelerinden etkilenen Lenin ve Stalin'in düşünce ve pratiklerinden söz edildikten sonra SSCB'nin ekonomik, siyasal ve toplumsal yapısı hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra antidemokratik ve totaliter yapıya dönüşen SSCB'de köklü değişim çabaları ve bunun sonucunda birliğin çöküşüyle kurulan Rusya Federasyonuna değinilecektir.

I. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE RUSYA

1. Devrimden Önce Rusya

Rus tarihi M.S. 5 yüzyıla kadar götürülebilir. O bölgede yaşayan ilk bilinen kavim İskitlerdir. M.S. 3. yüzyıla gelindiğinde bölgenin güneyinde çalkantılı bir dönem başlar. Burada yerleşen birçok ulus varolma savaşı vermişlerdir. 9. yüzyılda, Doğu Slav kabilelerinin birleşip büyük bir ulus oluşturacakları elverişli bir ortam doğmuştur. Bu birleşimden Kiev Rusya'sı ortaya çıkmıştır. Kiev Rusya'sı zamanla güçlenmiş ve 9-11. yüzyıllarda Bizans topraklarına saldırılarda bulunmaya başlamışlardır. 13. Yüzyılda yaşanan Tatar istilasına kadar süren yaklaşık 400 yıllık bir tarihe sahiptir.³

Kiev Rusyası'nın tarihini kavramak demek, bu devleti belirleyen, onun hem dinamizmini hem zaafalarını yaratan kutuplaşma ve gerginlikleri kavramak demektir. Bunlardan bazıları Rus tarihinin önemli bir belirleyicisi olan coğrafi etmenlerden kaynaklanan ve orman-bozkır, yenilikçi yaşam/yerleşik-tutucu yaşam karşıtlığı gibi biçimlerde tezahür eden olgulardır. Daha sonraki sorun jeopolitik kökenli idi. İlk Rus devletinin ana eksenini oluşturan Viking-Yunan ticaret yolunun kuzey ve güney kesimlerini denetleyen Novograd ile Kiev'in zorunlu ortaklığından kaynaklanan gerilim bunun özel bir örneğidir. Diğer gerginlikler ulusal kaynaklıydı. Yerli Slavlardan sonra gelen İskandinavlar, farklı geleneklere sahip kabileler arasında gerginliğin örnekleri görülebiliyordu. Bu arada toplumsal gerginlikler de başlamıştı. Kiev döneminde, klan ilişkilerinin yerini, keskin biçimde belirlenmiş sınıfsal farklılaşmalar almış ve sonuçta feodal düzene yaklaşmıştı. Ancak ülkede asıl gerilim,

² Fransız İhtilali'ni madalyonun özgürlükler tarafına koymamız, elbette tamamıyla böyle olduğunu göstermez. Zira sosyal olaylardaki ideal tiplendirme ve soyutlamalar analiz aracı içindir. Çünkü İhtilal sonrası Fransa'da yaşananlar, bu şerhi koymamızı desteklemektedir. Ancak İhtilal, özgürlük ve demokrasi gelişiminde yine de bir nirengi noktası teşkil etmektedir.

³ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s.66

iletişim olanaklarının olmayışından dolayı, merkezci-birleştirici güçlerle, yerelcilik arasında idi. Bu gerilimin günümüzde Rus toplumunda çözüldüğü söylenemez.⁴

Devlet yönetiminin sistematik örgütlenişi de ilk kez bu dönemde yapılmıştır. Kral İgor'un eşi Olga vergi toplama işini düzene bağlamış, keyfi zorlamalar nedeniyle İgor'u öldüren kabileyi yatıştırmış ve ülkede sınır boylarındaki kalelerden oluşan bir ağ kurmuştur. Ayrıca Hıristiyanlığı da resmen benimsemiştir.⁵

Kiev Rusya'sı Tatar istilasıyla son bulmuştur. 14. yüzyılda Rus kültüründe kayda değer gelişme, Ortodoks Kilisesi'nin gelişmesidir. Bundan sonra uzun bir karmaşa dönemi yaşanmış ve Rusya tarihi Moskova merkezli yaşanmaya başlanmıştır. Moskova Rusya'sının gelişiminde önemli bir isim II. İvan'dır. Siyasal buhrandan sonra iktidara gelen İvan döneminde, Rusya'da güçlü kurumlara sahip bir toplumun oluşumu başlamıştır. 1700'lü yıllara gelindiğinde Rusya, dünyanın en büyük ülkesi durumundaydı. Yıpratıcı savaşlar sonunda belli bir refah düzeyine ulaşma yolundaydı. Ayrıca, 17. yüzyılda Rus yaşamını çağdaşlaştırıcı –Batılılaşma kapsamında düşünülecek- kararlar uygulamaya başlanmıştı.⁶

Bu olumlu verilere karşın Rusya bu dönemde, geçiş aşamasının tüm karmaşası ve sorunlarını yaşamakta idi. 17 yüzyılda Rusya'da sık sık iç bunalım, toplumsal patlamalar ve halk ayaklanmaları yaşanmaktaydı.

Rusya'da devlet yönetiminde kimin söz sahibi olacağı o dönemde önemli bir sorundu. Yönetim üzerinde Çarın mutlak hak iddiası uzun bir süre devam etmiştir. Ancak büyük bir devleti Çar tek elden yönetemeyeceği için, Moskof Devleti Çarlık Konseyi tarafından yönetilmiştir. Bu Konsey "Boyar' Duması" niteliğindedir. Diğer danışma organı Zemskiy (Toprak Meclisi) görevi kayıt üzerinde kalıyordu. Özel nedenlerle toplantıya çağrılan bu meclis, değişik kesimlerden gelen temsilcileri kapsıyordu. Boyarlar, memurlar, ruhban kesim, vatandaşlar, köylüler vb.⁸

Moskof'un (Eski Rusya) sonu, hanedan sorunlarından kaynaklanan bunalımla gelmiştir. Uzun taht kavgalarından sonra 1682'de Petro başa geçmiştir. Petro, Rusya'da sistemli bir biçimde köklü değişim duygusunun yaratılmasını istemişti. Rönesans sonrası Batıdakine benzer biçimde ufukların genişlemesi, yeni olanakların algılanması, Petro dönemindeki ortamın bir parçası olmuştur. Petro Rusya'nın batılılaşmasının öncüsü olmuş ve bunu zorla halkına dayatmıştır.⁹

Petro'dan sonra tahta 1762'de II. Katerina geçmiştir. Katerina, Petronun çizgisinde hareket etmiş ve ülkenin ilerlemesine yardımcı olmuştur. Bu dönemde ülke hemen hemen tarihteki en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Platon'un "Devlet"indeki "filozof monark" olmaya soyunan Çariçe, çağın aydınlarıyla özel ilişkiler kurmuş ve bu ilişkilerin neticesinde soyluların devlet içindeki gücü artmış ve imparatorluk Dvoryanlar (Çiftlik sahibi küçük asilzade) monarşisine dönüşmüştür.¹⁰ Katerina sonrasında iktidara gelen, Anna ve Elizabeth yönetimleri, Petro ve Katerina'nın gerçekleştirmeye çalıştığı adaletli devletin dengelerini bozmuştur. 18. yüzyıl Rus tarihi için "soyluluk çağı" olarak adlandırılır.¹¹

⁴ Robin Milner- Gulland Nikolay Dejevskiy, **Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi**, (Metin Çulhaoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.42.

⁵ Milner- Dejevskiy, a.g.e., s.45

⁶ Kurat, a.g.e., s.87

⁷ Devlet yönetimindeki yüksek zümre

⁸ Milner- Dejevskiy, a.g.e., s.79

⁹ Erel Tellal-Nuray E. Keskin, **Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2009, s.471

¹⁰ Tellal-Keskin, a.g.e., s.472

¹¹ Kurat, a.g.e., s.96

Aslında 18. yy.'da Rus toplumunda yaşanan dönüşümler, Ekim Devriminin gerçekleşmesinin ilk tohumlarını atmıştır. Rusya'nın gelecekte kaderini çizecek olaylar ve toplumun dokusu bu dönemde tahrip edilmeye başlanmıştır. Devrim öncesi Rusya'nın üç temel sorunu vardı.

Sorunlardan ilki, köylülere toprak dağıtımı ile ilgili tarım reformu sorunu idi. Çarlık Rusya'sında 17. yüzyıl sonlarından itibaren serflik yaygınlaşmış, devlete ait geniş topraklar hizmet karşılığı ödül olarak dağıtılmaya başlanmıştı. Bu ise köylülerin devlete değil toprak sahiplerinin boyunduruğu altında yaşamasına neden olmuştur. Toplumsal dokuyu bozan diğer gelişme, çok sayıda serfin topraktan koparılmasıdır. Rusya'da serflik 17. yüzyılda kurum haline getirilmiş ve 18. yüzyılda, serfler toprak sahiplerinin otoritesine bırakılmıştır. Sorunları gidermek amacıyla ilk defa 1861'de reform yapılmaya çalışılmış, ancak bu reform sorunları çözmeye yetmemiştir.¹²

1906'da tekrar bu konuda reform sürecine girilmiştir. Şüphesiz, yeniden reform sürecinin başlamasında 1905 devrimi etkili olmuştur. Lipset'e göre, 1905 ihtilaline kadar Rusya'da çeşitli ihtilalci hareketlerde aydınlar ve öğrencilerden gelen kimseler önemli rol oynamışlardır. İhtilal önce, öğrenci çarpışmasıyla başlamış, daha sonra, işçi köylü kesimine doğru yayılmıştır.¹³

Bu devrimin yapılmasında, çeşitli partilerin önemli etkileri görülmüştür. Devrimci bir nitelik taşıyan, Alman Sosyal Demokrat Partisi örnek alınarak kurulan Sosyal Demokrat Parti, 1903 Londra konferansında Lenin'in liderliğini kabul etmiş ve Bolşevikler ile Menşevikler (halkçılar) arasında bir ayrıma gitmiştir. Diğer devrimci parti, 1901'de narodniklerin (halkçıların), İhtilalci Sosyalist Partileri kurmalarıyla ortaya çıkmıştır. Sosyal demokratlar, özellikle işçilere hitap ederek devamlı grevler yapmayı benimsedikleri halde; İhtilalci Sosyalistler mir fikrinden etkilenerek köylülerden gelen değişime inanmışlardır. Köylülerden gelecek hareketi desteklemek amacıyla, senyörlerin mülklerini yakma hareketleri düzenlemişlerdir.¹⁴

Rusya'nın karşılaştığı ikinci önemli sorun, Batı Avrupa ülkelerinin özellikle Fransa'nın yaptığı yatırımlarla hızlı biçimde gelişmeye başlayan sanayi işçileridir. Hızlı sanayileşme ciddi bir işçi sorunu ortaya çıkarmıştır. Rusya, işçilerin sosyal durumunu düzenleyen iş mevzuatı yapmamış ve ücretler düşük seviyede kaldığı için işçiler zor durumda kalmıştır.

Rusya'nın devrim öncesi diğer sorunu, muhalefet gruplarının oluşumu ile rejimin anayasaya dayandırılması ve halk temsilcilerinden oluşan kurumların iktidarının artırılması istekleridir. Çarlık hükümeti üyelerinin bir kısmı, liberal görüşleri benimsemişti. Ancak bu konudaki girişimler olumsuz sonuçlanmış; bunun üzerine liberaller, ihtilalci grupla işbirliğine gitmek zorunda kalmıştır.¹⁵

Bu sorunlarla birlikte, Rusya'da Ekim Devriminin gerçekleşmesinin en temel sebeplerinden birisi sivil toplumun olamayışıdır. İtalyan Komünist Partisi lideri Antonio Gramsci, 1920'de Moskova'dan dönüş sırasında onu ünlü kılacak "sivil toplum" kavramını geliştirmiştir. Gramsci eserinde, Avrupa ve Rus tarihi arasındaki karşıtlıkları çözmeye çalışmıştır. Gramsci'nin iki toplum arasında bulduğu fark, bir yerde Lenin'in isyan stratejisinin batıya uygulanmayacağına açıklamasıydı: Rusya'da devlet her şeydi, sivil

¹² Milner- Dejevskiy, a.g.e, s.104

¹³ Orhan Türkdoğan, **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Mayaş Yayınları, Ankara, 1985, s.48

¹⁴ Narodnik Hareketi konusunda daha fazla bilgi için şu esere bakılabilir. Zinovyev, **Rusya Komünist Partisi Tarihi** (Çev. İ. Kılıç, A. Yalman), Akış Yayınları, İstanbul, 1991.

¹⁵ Esat Çam, **Devlet Sistemleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s.199

toplum ilkel ve saydamdı, batıda ise devlet ile sivil toplum arasında eşit bir ilişki vardı ve devlet sarsıldığında gürbüz bir sivil toplum yapısı aniden su yüzüne çıkmıştı. Gramsci, batılı toplumların sivil toplumları sayesinde Rus toplumuna göre daha derin ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ve bunun devrimci bir saldırı ile çökmeyeceğini açıklamıştır.¹⁶

2.Devrimsel Dönüşüm: Ekim Devrimi

Rusya’da başlayan olumsuz ekonomik ve toplumsal koşullar devrimin alt yapısını hazırlamıştır. Rusya’nın iç politikası muhafazakâr yapısını sürdürmüş, siyasi ve ekonomik reform baskı ile uygulanmaya devam etmişti. 1917 Şubat ayı itibarıyla Rusya, halk tarafından yapılan çok geniş saldırılara, ayaklanma ve ordu isyanlarına sahne oldu ve Çar tahttan inmeye zorlandı. Çar olayları ilk önceleri ciddiye almamış ve Duma’nın feshedildiğini açıklamıştır. Buna karşılık Duma toplantıların devam edeceği kararını almıştır.¹⁷

Çar, 2 Mart 1917’de, kardeşi lehine tahttan çekildiğini açıklamış, kardeşi II. Nicolos da Rusya’nın gelecekte söz sahibi olma yetkisinin kurucu meclise ait olduğunu belirtmiştir. Dumanın geçici komitesi tarafından yeni bir hükümet açıklanmıştır.¹⁸

Geçici hükümetin ilk ekibi, hukuk ve hürriyet ilkelerini egemen kılmak için çaba harcamış ve 3 Mart’taki bildiri ile söz, basın, toplantı, dernek kurma hürriyetleriyle beraber grev hakkının tanındığı, siyasi suçluların affedildiği ve kurucu meclisin davet edileceği bildirilmiştir. Ülkedeki bu olumlu tablo sonucunda dışarıya gitmek zorunda bırakılan Plekhanov, Lenin, Stalin ve Trotsky geri dönmüştür. Geçici hükümet faaliyetlerden etkilenmiş ve bakanlıkların bir kısmı sosyalistlere verilmiştir. Daha sonraki aşamada da sosyalistler hükümeti devirmek için uğraşmışlar, bunun ilk temsili olarak Temmuz olayları başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Temmuz olayları sonrasında geçici hükümet, Bolşeviklere karşı sert tedbirler almaya başlamıştır. Ancak ülkedeki siyasi ve ekonomik tablo, Bolşeviklerin “ekmek, toprak ve barış” sloganından geniş halk kitlelerinin etkilemesini engelleyememiştir. 16 Ekimde Bolşevikler yeni bir mücadeleye başlamış ve kısa süre önce kontrolü ele geçiren geçici liberal hükümet, aynı yılın Ekim ayında Bolşevik darbesiyle saf dışı edilmiştir.¹⁹

Devrimi gerçekleştiren Rus devrimcilerinin özelliklerini ortaya koymakta yarar vardır. 1840’ların öncülerinin attıkları düşünce temelleri üzerinde boy veren 1860’ların ilk Rus devrimcileri, 8. yy aydınlanmacılığı anlamında materyalist, Fransız devrimi geleneğine bağlılık bakımından radikaldirler. Rus köylüleri ve işçilerle temasları yoktu. 1870’li yılların Rus devrimcileri, Rus köylülüğünü ve onun şahsında Rus devriminin gelecekteki öncüsünü keşfetmişlerdi. Böylece Rus devrimi ilk kez, hem sosyal hem de düşünsel nitelik kazanıyordu. Bu devrimcilerin bazıları anarşizmden etkilenirken, bazıları Marx’tan etkilenmekle birlikte, onun öğretisini Rusya özelinde yorumlayarak, köylülüğün ağır bastığı bir ülke olan Rusya’nın, batıdaki burjuva kapitalizmi aşamasından geçmeyeceği ve tamamen Rusya’ya özgü köy komününün, geçmişin feodalizmiyle geleceğin komünizmi arasında doğrudan doğruya bir geçiş oluşturacağını iddia ediyorlardı.²⁰

1860’ların radikal devrimcileri ile 1870’lerin narodnikleri arasındaki ayrılık, Rus düşünce hayatının diğer alanlarda batıcılar ve Slavcılar arasında başlayan tartışmayla benzerlik gösterir. Batıcılar, batıdan öğrenmenin ve batının ilerlemesini belirlemiş olan aynı

¹⁶ Antonio Gramsci, Sivil Toplum, s.36

¹⁷ Nicholas Werth, **1917 Rus Devrimi**, YKY, İstanbul, 2003, s.66-68

¹⁸ Çam, Devlet Sistemleri, s.200

¹⁹ Oskar Anweiler, **Rusya’da Sovyetler**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1990, s.148-150

²⁰ Anweiler, a.g.e., s.150

safhalardan ve aynı süreçten geçmesinin geri bir ülke olan Rusya'nın kaderi olduğunu savunuyorlardı. Slavcılar, çürüyen batıdan daha üstün olan Rusya'nın, batı uygarlığının tipik kötülüklerini aşmasını sağlayacak kendine özgü bir geleceği olduğuna inanıyorlardı.²¹

Bertrant Russell komünizme ilişkin düşüncelerini ve ülkedeki ortamı şöyle tarif etmektedir; Ona göre, “komünizmin temel fikirleri hiçbir surette uygulanamaz değildir ve eğer gerçekleşseydi, insanlığın iyiliğine sonsuz katkıda bulunacaktı”. Russell devamında ise “Rusya'nın ve Bolşevizmin, Ekim devriminden beri gösterdiği tüm gelişmenin üzerine çöreklenmiş trajik bir uğursuzluk” olduğunu söylemiştir.

Russell, Moskova'nın komünizmi kurmayı hedeflerken kullandığı yöntemi, öncü bir yöntem olarak görmekte, ancak bunu kaba ve tehlikeli bir yöntem olarak nitelendirmektedir. Ona göre bu yönetimle istikrarlı ve arzulanır komünizm kurulamaz ve bu noktadan hareket ederek üç olasılık üzerinde durmaktadır: ilki Bolşevizmin kapitalizm güçleri tarafından nihai bir yenilgiye uğratılması, ikincisi ise Bolşeviklerin zafer kazanması, ancak bu süreçte ideallerinin tümünü yitirmeleri ve bir Napolyoncu emperyalizm rejiminin oluşturulmasıdır. Son olarak, uygarlığın mahvolacağı ve bütün uygarlık biçimlerinin unutulacağı sürekli dünya savaşından söz eder.²²

Russell yazdığı özel bir mektupta o dönemi şöyle anlatmaktadır: “ne düşüncede, ne sözde, ne de eylemde özgürlüğün zerresi kalmadı. Aygıtın ağırlığıyla, kurşun bir örtünün altında kalmışım gibi boğuldum ve ezildim. Ancak bu sıralar Rusya için en uygun yönetimin bu olduğuna inanıyorum, eğer Dostoyevski'nin karakterlerinin nasıl yönetilmesi gerektiğini kendine sorarsan, anlayacaksın. En basit köylüye varana kadar bir sanatçı ulusu onlar; Bolşeviklerin amacı onları mümkün olduğu kadar sanayici ve yankee yapmak”.²³

II. BİR DEVRİMİN ÖNCÜSÜ: MARX

1.Marx'ın Topluma Bakışı

SSCB'nin siyasal ve ekonomik yapısını belirleyen düşünür olan Marx, toplumsal gelişmeleri açıklamada iki öğretime yararlanır: Tarihsel materyalizm ve diyalektik materyalizm. Marx, geleneksel materyalizmi, diyalektik metotla birleştirerek değiştirmiştir.

Tarihsel materyalizme göre insanlığın kaderinde ve örgütlenme biçiminde meydana gelen bütün değişimler sürekli olarak devam eden tarihsel sürecin bir sonucudur. Diyalektik materyalizmde ise “gerçek kendini ortaya çıkardığı çelişkilerle geliştirir” şeklindeki felsefi anlayıştır. Hegel ile başlayan bu felsefi anlayışta, sıra takip eden bir değişim ve gelişim öngörülür. Önce tez veya doğrulama, sonra antitez veya olumsuzluk, son olarak da sentez veya olumsuzluğun olumsuzluğudur. Marx'ta bu felsefi anlayış şöyle ifade edilir: Burjuvazi tez, onun çelişkisi olan proletarya antitez ve sentez sınıfsız bir toplumdur.

Marx'ın incelemelerinde, modern toplumun, uzun dönemde kendi üretici kaynaklarından en etkin yararlanmayı sağlayacak şekilde örgütlenmeye çalışacağı varsayımından hareket ediyordu. Bu nedenle de incelemelerini varolan toplumsal yapıyı inceleyerek başlamıştır. Bu incelemelerde göstermek istediği sonuç, kapitalist sistemin bir süre için insanlığın üretici kaynaklarının eşi görülmedik derecede büyümesini sağlayıp kolaylaştırma aracı olduktan sonra, tarihsel gelişim sonucunda bu kaynaklardan azami derecede yararlanmayı frenleyen ve ilerlemeyi engelleyen aşamaya erişeceğini göstermekti.

²¹ E., H., Carr, **Bolşevik Devrimi 1**, Orhan Suda, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 19

²² Anthony Barnett, **Sovyetler'de Özgürlük**, (Çev. Dilek Hattatoğlu- Erol Özbek), İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.30

²³ Barnett, a.g.e., s.31

Yani kapitalist toplum, yerini, üretici kaynaklardan azami yararlanmayı sağlayıp kolaylaştıracak yeni sosyal düzene bırakacaktı.²⁴

Marx'a göre tarihsel gelişimin etkisini ortaya çıkaran şey, üretici güçlerin gelişimi ve bunun mülkiyet ilişkilerinde gerektirdiği değişimlerdir. Ona göre işbölümündeki değişimler, farklı mülkiyet biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Marx, burjuva mülkiyetinden önce üç mülkiyet biçimini ortaya koyar: kabile mülkiyeti, komün ile devlet mülkiyeti ve feodal mülkiyet.

Marx'a göre, işbölümünün farklı biçimleri, bir toplumda hangi sınıfların varolacağını belirler. Bu sınıflar özel mülkiyetin ortaya çıkmasından itibaren karşıtlıklar içindedir. Çünkü özel mülkiyetin ortaya çıkışı, hem nitel hem de nicel anlamda emeğin ve onun ürünlerinin eşitsiz dağılımını beraberinde getirir.

Mülkiyet sahipliği, bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde hâkimiyet kurmasının yolunu açar ve bu durumda, ortaya çıkan çatışmaların aracısı olarak devlet zorunlu hale gelir. Devletin içerisindeki mücadeleler aslında farklı sınıfların gerçek mücadelelerinin büründüğü yanıltıcı biçimleridir. Bundan dolayı da, hâkimiyet içindeki her sınıf kendi çıkarını toplumun genel çıkarıymış gibi gösterebilmek için siyasi iktidarı ele geçirmeyi amaçlar.²⁵

Hâkim sınıfın egemenliği her zaman ideolojik olarak meşrulaştırılır. Çünkü maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf aynı zamanda düşünsel üretim araçlarının da kontrolünü elinde tutmaktadır. Egemen fikirler, hâkim maddi ilişkilerin ideal bir ifadesinden başka bir şey değildir. Bu maddi ilişkiler, bir sınıfı diğerlerinin yöneticisi yapar.

Marx'a göre, üretici güçlerin gelişimi içinde öyle bir aşama gelir ki, bu aşamada mevcut ilişkiler içerisinde ancak yanlış yönlendirici olabilen, artık üretici olmaktan çıkıp yıkıcı güçler haline gelen, üretici güçler ve dolaşım araçları doğar. Bununla bağlantılı olarak, toplumun hiçbir avantajından yararlanmayan ve toplumun bütün yükünü taşıyan bir sınıf doğar. Bu sınıf, toplum üyelerinin çoğunluğunun meydana getirdiği bir sınıftır ve temelde bir devrimin zorunluluğuna dair bilinç, bu sınıftan kaynaklanır.²⁶

Marx, gerçekleşen proletarya devriminin amacını, özel mülkiyeti kaldırmak olarak özetler. Modern burjuva özel mülkiyeti, sınıf karşıtlıklarına, azınlığın çoğunluğu sömürmesine dayanan üretim sistemlerinin en son ve en eksiksiz ifadesidir. Sınıfsız bir üretim biçiminin gerçekleşmesi için gerekli olan bütün şey sermayeyi ortak mülkiyete yani toplumun mülkiyetine dönüştürmektir. Bu dönüşümün tek öznesi, önce bir sınıf daha sonra siyasi bir parti olabilir.²⁷

Marx'ın görüşleri 1917'ye kadar uygulama alanı bulamadığı gibi, öngördüğünün tam tersi bir zamanda ve bir yerde uygulama alanı bulmuştur. Sosyalizmin kapitalist toplumda çıkacağına olan düşüncesinin aksine, devrim, sanayileşmesi ve işçi sınıfı olmayan bir yerde vuku bulmuştur.²⁸

Marksist öğretinin Rusya'da yayılmasında ise, ekonomik ve siyasi şartlar etkili olmuştur. 19. yy da Kafkasya'nın fethi ve Sibiryaya ve zengin maden kaynaklarının olduğu Altay bölgesine ulaşılması Rusya'nın sınai gelişmesinin maddi şartlarını hazırlamış ve bu ülkeyi potansiyel bir sanayi gücü haline getirmişti. Köylülerin 1861'de özgürlüğüne kavuşarak, Rus feodal düzende değişikliğin yolunu açmaları, aslında güçlü bir burjuvanın

²⁴ E., H., Carr, **Bolşevik Devrimi 2**, (Çev. Orhan Suda), Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 11

²⁵ Marx, Alman İdeolojisi, s. 30

²⁶ David Fernbach, **Siyasal Marx**, (Çev. Murat Akad), Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2004, s.28

²⁷ Fernbach, a.g.e., s.42

²⁸ James Joll, **II. Enternasyonal**, (Çev. Kudret Emiroğlu), Belge Yayınları, İstanbul, 2002, s. 29

gelişme şartlarının bulunmadığı bir ülkede modern sanayi kapitalizminin ilk işaretlerini vermeye başlamıştır.

Ama bunun öncesinde Rusya’da Marx’ın görüşlerine uygun yapılanmalar söz konusu olmuştur. Örneğin, 1903’te Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi programında Marxist terminoloji kullanılarak “üretim ve değişim araçları üzerindeki özel mülkiyetin yerini sosyal mülkiyetin alacağından ve sosyal üretim sürecinin planlanmasına geçileceğinden” söz ediliyordu.²⁹

2. Marksizm ve Demokrasi

Marx için demokrasi ya burjuvazinin sınıfsal egemenliğinin bir aracı ya da devrimci işçi hareketinin siyasi hükümlerinin elde etmesinin yararlı aracıdır ve tarihin kurtuluş tarihi olarak yorumlanmasının sonu ile eşanlamlıdır.³⁰ Onun anlayışında, demokrasi gerçek demokrasi ve sözde demokrasi olarak ikiye ayrılmaktadır. Gerçek demokrasi; toplumda sınıf farkının ortadan kaldırılması, üretim araçlarının gerçek sahipleri olan emekçi sınıfın eline geçmesi ile mümkün olabilir. Bu da ancak, toplumda gerçek çoğunluğu oluşturan çalışan sınıfın devlet yönetimini ele geçirmesi ile mümkündür. Marx, sözde demokrasi anlayışını, temel hak ve özgürlükler, seçim, anayasa ve insan hakları gibi kandırmaca uygulamalarla, burjuva sınıfının kendi durumunu her zaman korumak ve sağlamlaştırmak için bulduğu bir yol olarak ifade eder.³¹

Demokrasi “proletaryanın egemen sınıf konumuna yükselmesi” ve gerçek özgürlük ve eşitlik anlamında ve bu ikisinin Marx’ın anlayışına göre ancak kapitalizmin aşılmasından sonra komünizmle gerçekleşeceği durumu ifade eder.³² Marx’ın demokrasi anlayışı, proletaryanın kurtuluşuna giden yolda bir araç ve nihai hedefe ulaşmada sadece işbirliği yapılması gereken bir kurumdur.³³

Marx, demokrasi ile ilgili görüşlerini “*Fransa’da İç Savaş*” adlı eserinde Paris Komününün analizinde ortaya koyar. Komün, Fransız-Alman savaşından sonra sosyalist ve komünistler tarafından Mart-Mayıs 1871’de kurulan devrimci şehir rejimidir. Marx, Paris işçilerinin kendiliğinden doğan demokrasininin, eşitlikçi yönünü övmekte ve tasvip etmektedir.³⁴ Marx için komünün tarihsel önemi, sadece onun doğrudan demokratik olan ve devlet toplum farklılaşmasını ortadan kaldıran özelliğinde değil, bunun yanı sıra-burjuva kapitalist toplumun tarihsel belirleyiciliğini ortadan kaldırmayı vaat etmesinde yatmaktadır. Marx, Komünü, gelecekteki sosyalist düzenin ana çekirdeği olarak görmektedir. Marx’ın demokrasi kuramına katkısı, onun devrime elverişli olduğunu ileri sürmesidir.³⁵

Marksist İngiliz yazar Miliband’a göre, Marx, demokratik ve temsili cumhuriyetle proletarya diktatörlüğü arasında ortak hiçbir şey görmemiş ve demokratik cumhuriyete bir nihai hedef değil, geçici bir evre olarak bakmıştır.³⁶ Demokratik cumhuriyeti “burjuva toplumunun” en ileri formu olarak gören Marx, feodal sistemin üstünlüğünü kabul etmekle

²⁹ E., H., Carr, Bolşevik Devrimi 2, s.16

³⁰ Manfred G. Schmidt, **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, (çev. M.Emin Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara, s.104

³¹ Ali Öztekin, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.271

³² Manfred G. Schmidt, a.g.e., s.105

³³ Tanıl Bora, **Almanya’da Sosyal Demokrasinin Doğuşu**, Sodev Yayınları, İstanbul, 2004, s.81

³⁴ Adam B. Ulam, **Bitmemiş Devrim**, (çev. Erdoğan Güçbilmez), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, No:10 Ankara, 1965, s. 38

³⁵ Manfred G. Schmidt, a.g.e., s.107- 109

³⁶ Atilla Yayla, **Siyaset Teorisine Giriş**, Liberte Yayınları, Ankara, 2003, s.57

beraber, bu sistemin burjuva sınıfının üstünlüğüne dayanan bir sistem olduğunu düşünmüş ve zamanla onun yerinin proletarya diktatörlüğü tarafından alınacağına inanmıştır.³⁷

Marx'ın toplumsal, ekonomik ve siyasal görüşlerinin gerçekçiliği, yaşanan gelişmeler sonucunda, özellikle sanayi toplumunu oluşturan ülkelere bakıldığında Marksizm'den zamanla bir kopuş yaşadıkları gözlemlenmektedir.³⁸ Marx'ın en yakınında olan kişiler, giderek Marx'ın öngörülerinin ortaya çıkmadığını fark ederek, aslında demokrasinin ve kapitalizmin kendilerine bazı noktalarda refah sağladığını ve Marx'ın öngördüğü gibi işçilerin giderek yoksullaşmadığını fark etmişlerdir. Onların da gelir seviyeleri artarak, sendikal mücadele ile bir takım haklar elde etmişler ve demokrasinin erdemlerinin ve de piyasa ekonomisinin ortadan kaldırılamayacağı gerçekliğinin farkına varmışlardır.³⁹ Rusya ise Marksizme ve onun sosyalist düzen idealine bağlılığını bildirmiş ve 90'lı yıllara kadar böyle kalmıştır.

III. RUSYA'DA YENİ DÖNEM: SOVYETLER DİKTATÖRLÜĞÜNÜN KURULMASI

1. SSCB'nin Kimliğini Kazanmasında Etkili Olan İki Lider: Lenin ve Stalin

Bolşeviklerin en radikal kişisi olarak nitelendirilebilecek Lenin, 1917 yılında İsviçre'den Rusya'ya dönmüş, kısa sürede, Ekim Devrimi'nin meyvelerini toplamaya çalışmış, bu amaçla da ülkesinde diktatörlük kurmaktan çekinmemiştir. Lenin Rusya'nın demokrasi için yeterince olgunlaşmadığını, ülkede demokrasinin yerleşebilmesi için yukarıdan bir eylemin gerekliliğini söylemiştir. Ona göre, Rusya sosyalizmi gerçekleştirmede ne kadar yeniyse, yeni idareci sınıf da politik yönden yönetim konusunda o kadar yenidir. Bu nedenle kurulacak diktatörlükte, proleter çizgide ve onların yerine iş görececek bir oluşuma ihtiyaç vardır. Rusya'da ise bu oluşum için taban yoktur. Bu nedenle de gönüllü muhafazakârlar olarak görülebilecek devrimci ve öncü bir partiye ihtiyaç vardır.⁴⁰ Parti bir ölçüde elastiki ve ideolojik bakımdan monolitik olmak için elitçi ve merkezîyetçi olmak zorundadır. Ayrıca partinin yalnız taraftarlar partisi değil, aksiyon adamları partisi olması gerekir.⁴¹

Lenin, *Devlet ve İhtilal* adlı eserinde şiddetin gerekliliği üzerinde durur ve şiddeti meşru görür. Ona göre, hükümet, idare edilenleri kontrol ve istismar etmek için idare eden sınıfın elinde bir vasıta. Bütün hükümetler bir sınıf hükümetidir. Taşra, adli ve idari organlar ile polis kuvveti, vergi toplama teşkilatı ve eğitim müessesleri gibi devlet kuruluşları, idare edilen sınıfı istismar etmek üzere, idare eden sınıf tarafından kurulan hükümetlerdir. Lenin'e göre, Avrupa ve Amerika'daki hükümetler, halkı istismar etmek gayesiyle kurulmuş burjuva hükümetleridir. Bu hükümetleri devirmek ancak cebir ve şiddetle ve kan dökmekle mümkün olur.⁴²

Lenin'in, terörü, gerçek veya hayali muhalefete karşı kullanma eğilimi, şiddetin önce politik, sonra ekonomik ve en sonunda da sosyal ve kültürel konularda çıkan problemleri çözmekte en önemli faktör olmasına sebep olmuştur. Teröre olan bu güven, Lenin'in yetkileri

³⁷ Atilla Yayla, a.g.e., s.57

³⁸ İsmail Cem, **Sosyal Demokrasi Nedir Ne Değildir?**, Can Yayınları, İstanbul, 1998, s.122

³⁹ Bora, a.g.e., s.97

⁴⁰ İsmail Yarkın (Der.), **Lenin- Stalin- Komintern Parti Öğretisi Üzerine**, İnter Yayınları, İstanbul, 1998, s.41-46; ayrıca Lenin ve Stalin'in görüşleri için Wolfgang Leonhard, **Bugünkü Sovyet İdeolojisi I ve II**, (Çev. Cemil Ziya Şanbey), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976 kitaplarına bakılabilir.

⁴¹ Ulam, a.g.e., s.145

⁴² Fred Schward, **Komünistlerin Söylediklerine İnanılabilir mi?**, Türkiye Ticaret Odaları Birliği Yayınları, Ankara, 1964, s.69

ele geçirmesinden sonra da kurduğu gizli polis ile yönetimdeki parti arasında giderek artan dayanışmayı hızlandırmıştır.⁴³

Oysa taraftarları Lenin'i, "20 yy.da Marx'ın görüşlerini geliştiren, bilimsel sosyalist doktrini, kapitalizmin yarattığı yeni durumlara uygulayan, proletarya ihtilaliyle, proletarya diktatörlüğünü gerçekleştiren, Sovyet sistemiyle sosyalist düzeni yerleştiren, enternasyonal komünizm ile dünya ihtilalinin ilerlemesini sağlayan kimse" olarak tanıtmıştır. Ayrıca, kendi tabiatına karşı mücadele eden, ikna yeteneği güçlü ve hiddetli karaktere sahip⁴⁴ biri olarak gösterilmiştir.

Lenin'in 1923'de ölümünden sonra iktidara gelen Stalin, Lenin'den aldığı mirası, daha katı bir şekilde uygulamıştır. Stalin'in bu yönünü Lenin fark etmiş ancak engelleyememiştir. Stalin gücünü pekiştirmek için Komünist partiyi ele geçirmenin yolunu aramıştır. Bunun için de politbürodaki ayrılıklardan faydalanmıştır.⁴⁵

Stalin, Marx ve Lenin'in yaptığı gibi kendi kuramını yaratmamıştır. Stalin, teorik olmaktan çok, eyleme önem vermiştir. Ayrıca uygulamaları ve aldığı kararlar, kendisini kültürleşmeye yönelik bir oluşumun isteğini yansıtmaktadır. Stalin bunu, kendi iktidarını desteklemek için yapmıştır.⁴⁶

Stalin döneminde, planlı ekonomi ile hızlı sanayileşme yakalanmaya çalışılmış, yine bu dönemde SSCB'nin 1977 Anayasası düzenleninceye kadar yönetimin siyasi ve ekonomik yapısında belirleyici olan 1936 Anayasası kabul edilmiştir. Ancak Stalin dönemindeki uygulamalar Anayasa'nın uygulanmadığını göstermektedir.

Stalin döneminde en dikkat çeken olay, şiddet olaylarının ve partinin yetkilerinin en üst seviyede yaşanmasıdır. Herşey Stalin'e ve devlete bağımlıydı. Stalin döneminde devlet terörü o kadar artmıştır ki, sadece ordu mensuplarından ölenlerin sayısı, 1937-1938 yılları arasında Nazilerce öldürülen Rus subaylardan daha fazla idi. Toplu ya da tek tek tutuklamalar artmış, etnik gruplar genocide tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. 1939 Sovyet- Polonya sınırının Sovyet tarafında yaşamakta olan Polonyalıların hepsi yok olmuş, sadece kadın ve erkek çocukların Kazakistan'a sürüldüğü öğrenilmiştir. Savaşın sonlarında Kırım Tatarları ve Kuzey Kafkas Çerkezleri de göçe zorlanmıştır.⁴⁷

Stalin'in 1954'te ölümünden sonra yerine Kruşçev-Brejnev geçmiştir. Stalin'in baskı ve terörünü eleştirmelerine rağmen teorik görüşler ve pratik uygulamalar bakımından onu takip etmişlerdir. Bu kişiler Stalin Gibi, tek ülkede sosyalizmin tamamlanabileceğini düşünüyorlardı. Yaptıkları hiçbir reform, sistemi değiştirmeyi amaçlamamış, parti içi demokrasi ve toplumda demokrasi uygulanmamıştır.⁴⁸

2. SSCB'nin Kuruluşu

Ekim Devriminden 1921 yılına kadar Rus topraklarında tam bir kaos ortamı yaşanmıştır. Bu dönemde, içte devrimi yerleştirme çabaları, dışta ise yeni kurulmaya çalışılan bir ülkenin diğer ülkelerce tanınmasını sağlama ve dış müdahalelere karşı koyma ve ülkenin ekonomik olarak gelişimini sağlama çabası belirleyici olmuştur. Bolşevikler, devrini

⁴³ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Çöküş**, (Çev. Gül Keskin, Gülsev Pakkan)Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara,1997, s.22

⁴⁴ Çam, a.g.e., s.205

⁴⁵ Mehmet İnanç Turan, **Yıkıntının Tarihi ve Teorisi**, Etki Yayınları, İzmir, 2001

⁴⁶ Mehmet Ali Aslan, **Sovyetler Birliği- Seçmeler 2**, Değişim Yayınları, İzmir, s.59

⁴⁷ Brzezinski, a.g.e., s.27

⁴⁸ Turan, a.g.e., s.181

yerleştirmek için ÷lkede şiddet ve zor kullanmaktan çekinmemiş, uluslararası alanda yaptıkları anlaşmalarla da 1922’de SSCB’nin kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir.

Bolşevikler, iktidarlarını üç güce dayandırmışlardır. Bunlar Petrograd Sovyeti, Kara ve deniz kuvvetleri birlikleri ve parti örgütüdür. Lenin tarafından yazılan parti programı esas olarak dört nokta içermektedir. Köylülere toprak, aç olanlara yiyecek, Sovyetlere iktidar ve Almanya ile barış. Bunlardan sonuncusu uluslararası bir anlaşma ile sağlanmış, diğerlerinin gerçekleşmesi de zaman kalmıştır. İktidar, son derece iyi örgütlenmiş ve sıkı bir partinin denetimine geçmiştir. Partinin gücü iki kuruluşla daha arttırılmıştır: KGB ve Kızıl Ordu. Böylece devrimin ilk üç ayı içinde, Bolşevik siyasal sisteminin dört temel dayanağı ortaya çıkmıştır. Lenin; parti, KGB, Kızıl Ordu ve Sovyetler ile modern dünyanın ilk totaliter tek parti diktatörlüğünü kurmuştur.⁴⁹ Bu totaliter rejimin kurulmasındaki iki isme değinmek yerinde olacaktır.

Bu dönemde 1918 Anayasası kabul edilmiştir. Anayasa, üretim araçlarını halkın emrine vermiş, “halk diktatörlüğü” anayasa metnine yerleştirilmiştir. Anayasa güçler birliğı ilkesini öngörmüş, güç teorik olarak, Panrus Sovyetler Kongresi’nde toplanmıştır. Yılda iki kere toplanan kongre, anayasayı değıştirme, dış siyasete yön verme, iktisadi hayatı yönlendirme gibi yetkilere sahipti. Ancak perde arkasında gücü elinde tutan kurum Rus Komünist Partisiydi. Savaş dönemi olarak adlandırılan 1918-1922 yılları geçici bir görünüm sergilemiş, koşulların değışmesi nedeniyle 1918 Anayasası da yerini 1924 Anayasası’na bırakmıştır.⁵⁰

3. SSCB’de Ekonomik Sistem

SSCB’de uygulanan sosyalist sistem, 1917’de Rus İhtilali ile uygulama alanı bulmuştur. Sosyalist sistemin uygulanması ve gelişmesiyle birlikte kapitalist sistemin etkisi azalmıştır.

Sosyalizm, kapitalizmin zayıf taraflarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Sosyalist ekonomik sistemin uygulamaya konulmasıyla, sosyalizmin özünü oluşturan “insanın insan tarafından sömürüsü” önlenmiş olacaktır.

Sosyalist ekonomik düzen, üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırıldığı, üretim, gelir dağılımı ve tüketimin merkezi otorite tarafından planlandığı bir sistemdir. Bankalar, fabrikalar, demiryolları, madenler ve toprak gibi üretim araçlarının mülkiyeti topluma bırakılmıştır. Devlet, bazı koşullar altında kişilere serbestlik tanısa bile üretim yine otoritenin kontrolüne girmiş bulunmaktadır. Kişi kâr peşinde koşamaz. Devlet üretimi teşvik için ancak mükâfat veya prim adı altında kâr verebilir.⁵¹

Sosyalizmde devlet üretim araçlarının sahibi sayıldığından, ülkenin kalkınmasından doğrudan sorumludur. İktisadi kararlar tek merkezden, hem üretim miktarı, hem de mal kalitesi göz önünde tutularak, alınır. Üretim, toplumun ihtiyaçlarına göre yapılır ve milli gelirin dağılımında ihtiyaçların karşılanmasına çalışılır.

Sosyalist sistemde, kapitalizmin iktisadi ve sosyal dengesizlikleri ve piyasa dalgalanmaları yerine, üretim araçları kamulaştırılarak iktisadi bir istikrara ve halkın ihtiyaçlarına uygun dengeli bir üretime gidilmek istenmektedir. Bunun için de, devlet tasarruf ile yatırım arasında denge sağlayacak şekilde milli hasılayı paylaşacaktır.

⁴⁹ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s.24

⁵⁰ Çam, a.g.e., s.208

⁵¹ Ali Özgüven, **İktisat Bilimine Giriş**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991, s.186

Sosyalist bir ekonomide tercihler merkezi organların yaptıkları planlarla önceden belirlenmiştir. Ancak sınırlı da olsa bireyler tüketim mallarında tercihler yapabilirler. SSCB’de, üretim ve tüketim, üretim araçlarına sahip devlet tarafından düzenlendiği için otoriter kolektivizm vardır.⁵²

Bu uygulamalar sonucunda Batı başkentleriyle karşılaştırıldığında Moskova’nın oldukça fakir olduğu görülür. Şehirde kıyafet alabilmek için uzun kuyuklar oluşmuştur. Bazı ürünler belli saatlerde, uzun ve zahmetli kuyukların sonunda alınabilir hale gelmiştir.⁵³

Söz konusu durum SSCB’deki verimsizliğin ve mal dağıtım sistemindeki bozukluğun göstergesidir. Plansızlık ve yokluk, konut sektöründe daha çok hissedilmektedir. Nüfusun % 80’inin kente taşınması, (batıda da aynı dönemde hızlı kentleşme olmasına rağmen) sorunların yaşanmasına sebep olmuştur.⁵⁴

Sovyetler Birliği uzmanı olan Marshall Goldman’a göre, “Sovyet ekonomisi yaratıcı potansiyelinden çok, doğal zenginliklere dayanmak durumunda” tespitinde bulunmaktadır. Ülkedeki zenginliklerin miktarı ve potansiyelin yok edilişi ise akıl almaz boyutlarda. Örneğin, milyonlarca dolar yatırılarak yapılan soğuk hava tesisatlı demiryolu taşımacılığı. Vagonlardan birçoğunun boş gidip geldiği ve hava taşıdığı tespit edilmiştir. Yani bu vagonlar, ne kadar çok gelip giderse işletmecisine o kadar gelir getirmekteydi.⁵⁵

Çokuluslu şirketler grubunun Sovyet bloğuna satıştan sorumlu bir yetkilinin açıklamaları da ibret verici. Çizdiği tabloya göre, herşey merkezleşmiş ve hiç kimse karar veremez durumda. Örneğin, yağ içeren bir maddenin satılabilmesi için hem ulaştırma, hem de kimya ile ilgili bakanlıktan izin almak gerekir. Ve her kuruluşun her bölümü bilgiyi mümkün olduğu kadar sadece kendisine saklamakta ve verdiği bilgiler olabildiğince az sayıda kişi ve kuruluşa iletilmektedir.⁵⁶ Anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi, mükemmel olması beklenen sistem bir yerde tıkanmış ve ülkede ekonomik anlamda başlayan sıkıntı, siyasal sıkıntılara sebep olmuş, 1980’lerde bu sistemde köklü dönüşüm zorunluluk haline gelmiştir.

4. SSCB’nin Siyasal Yapısı

SSCB Anayasası, iki ayrı bölümü kapsar. İlk bölümde SSCB’nin ekonomik ve toplumsal yapısı, ikinci bölümde ise siyasal kurumları tanımlanır. Marksist tezlere rağmen bu iki bölüm arasında doğrudan doğruya bir ilişki yoktur ve bu bölümlerden birinin içindeki hükümler ötekini içindekiler dikkate alınmadan incelenebilir.

4.1. Parlamentonun Yapısı

SSCB Parlamentosu ya da “Yüksek Sovyet” (Sovyet, Rusça’da ‘kurul’ veya ‘meclis’ anlamına gelir) iki meclisten oluşur: Biri halkın bütünü, diğeri ise üye devletleri temsil eder. “Birlik Sovyet” adını alan birincisi her 300.000 kişi için seçilmiş bir milletvekilinden oluşur. Örneğin 1958’de seçilmiş olan Birlik Sovyeti’nde 738 üye vardı; ikincisinde, yani “Milliyetler Sovyeti”nde, her Federe Cumhuriyetin 25, her Özerk Cumhuriyetin 11, her Özerk Bölgenin 5 ve her Milli Bölgenin 1 milletvekili vardır (1958’de toplam 640 milletvekili). Her iki meclisin milletvekilleri de doğrudan, eşit ve gizli (kadınların da seçme-seçilme hakkı

⁵² Özgüven, a.g.e., s.187

⁵³ Barnett,a.g.e., s.59

⁵⁴ Barnett, a.g.e., s.63

⁵⁵ Barnett, a.g.e., s.66

⁵⁶ Barnett, a.g.e., s.70

vardır) genel oyla dört yıl için seçilir. Ayrıca milletvekilleri, seçmenlerin çoğunun oyuyla görevden uzaklaştırılabilirler.⁵⁷

Her iki meclisin de hakları bütünüyle birbirine eşittir: yasama gücünü birlikte kullanırlar; tasarıların yasalaşması için her iki mecliste de basit çoğunlukla kabul edilmeleri gerekir. Bu iki meclis ortak oturumla “Yüksek Sovyet Prezidyumu”nu seçerler, her konuda soruşturma komisyonları kurabilirler ve bakanlar için gensoru verebilirler. İki meclis anlaşmazlığa düştüğünde ve hiçbir uzlaşma çaresi bulunamadığında Prezidyum, parlamentoyu dağıtır ve yeni seçimlere gidilir.

4.2. Yürütme Gücü

Yürütme gücü iki organın elindedir: Yüksek Sovyet Prezidyumu ve Bakanlar Kurulu.

Prezidyum, hemen hemen parlamenter bir rejimdeki devlet başkanının görevlerini yapan kolektif bir organdır. Bir başkan, on beş başkan yardımcısı, bir sekreter ve on beş üye olmak üzere toplam otuz iki kişiden oluşur. Başkan yardımcısının sayısı federe cumhuriyetlerin sayısına eşittir. Stalin’in 1936 Anayasası’ndan önce hazırladığı rapor, bu eşitliğin rastlantısal olmadığını gösterir: her cumhuriyetin Prezidyum’da temsil edilmesi istenmiştir. Böylece devletin federal niteliği, yürütme organına da yansımıştır.

Prezidyum’un yetkileri iki kategoriye ayrılır. Birinci kategoridekiler bir devlet başkanının alışılmış görevlerini karşılar: af yetkisi, madalya ve unvan verme, büyükelçileri atama, yabancı diplomatik temsilcilerin itimatnamelerini kabul etme, Yüksek Sovyet’i toplantıya çağırma (Yüksek Sovyet yılda iki defa toplanmak zorundadır), iki meclis arasında anlaşmazlık çıktığında Yüksek Sovyet’in dağıtılması, bakanların atanmasına katılma.⁵⁸ Öteki kategoridekiler ise, parlamenter devlet başkanının silik rolünü büyük ölçüde aşar. Bu konuda Prezidyum’un beş başlık altında toplanabilecek çok önemli yetkileri şunlardır:

- 1- Yüksek Sovyet’in toplanmadığı dönemlerde bakanlar Prezidyum’a karşı sorumludurlar. Prezidyum’un bakanları azletme yetkisi vardır.
- 2- Prezidyum kendi girişimiyle veya Federe Cumhuriyetlerden birinin isteğiyle referanduma karar verebilir. Burada Yüksek Sovyet’i de aşip doğrudan halka başvurma durumu çok önemlidir.
- 3- Yasaları yorumlama yetkisi vardır.
- 4- Yine Prezidyum’un Birlik ya da Federe Cumhuriyetlerin bakanlar kurulunda alınan yasalara aykırı kararları ve kararnameleri bozma yetkisi vardır.
- 5- Diplomatik ve askeri alanda; başkomutanı atar, seferberliğe karar verebilir, antlaşmaları onaylar ve Yüksek Sovyet’in toplantıda bulunmadığı dönemlerde savaş kararı da alabilir.⁵⁹ Yetki genişliği ne olursa olsun Prezidyum, hükümet ve yönetim çalışmalarına doğrudan karışamaz. Yüksek Sovyet karşısında bir çeşit denetleme, hakemlik ve nihayet yüce Sovyet’in vekili rolünü oynar. Bu kavram geleneksel parlamenter devlet başkanı kavramından, sanıldığından daha az uzaklaşır. Ayrıca Prezidyum’un kolektif yapısı kişisel diktatörlük ve yolsuzluklar önler.

⁵⁷ Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler*, (Çev. Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1986, s.112-113

⁵⁸ Duverger, a.g.e., s.114

⁵⁹ Duverger, a.g.e., s.115

Hükümetin gerçek faaliyetini Bakanlar Kurulu yönetir. Bir başkan, birinci başkan yardımcıları, başkan yardımcıları, asıl bakanlar ve çeşitli devlet komitelerinin başkanlarından oluşur. Ayrıca Federe cumhuriyetlerin bakanlar kurulu başkanlarının da SSCB bakanlar kuruluna katılma hakları vardır. Böylece federalizm bakanlar kurulu içine bile girmiş olur.⁶⁰

Bakanları, Yüksek Sovyet atar ve bakanlar Yüksek Sovyet'e karşı sorumludur. Bu nedenle bakanlar faaliyetleriyle ilgili olarak parlamentoya hesap vermek zorundadırlar (gensoru). Sovyet'in toplantıda olmadığı dönemlerde bakanlar, aynı koşullarla Prezidyum'a karşı sorumludurlar.

Sonuçta Bakanlar Kurulu hükümet yetkisini kullanırlar. Yasaların, bütçenin ve ulusal ekonomi planının yürümesini sağlar. Kural koyma yetkisini elinde tutar. Kamu düzenini sağlamak, devletin çıkarlarını ve yurttaş haklarını savunmak için tedbirler almak yetkileri arasındadır. Dış siyaseti düzenler, silahlı kuvvetlerin genel örgütlenişini sağlar vb. Kısacası bunlar, parlamenter bir rejimdeki kabinenin geleneksel güçleriyle aynıdır. Yalnız, bakanlar kurulu bakanların emirlerini ve yönergelerini bozabilir. Ayrıca Birlik, bakanlar kurulu, Federe cumhuriyetlerin bakanlar kurulu tarafından alınan kararları ve çıkarılan kararnameleri de geçersiz sayabilir.

Duverger'e göre, Rus rejimi aslında, Britanya'nın kökü eskilere dayanan parlamenter sisteminin ustaca ayarlamasıdır. Ama Duverger, SSCB'nin genişliği ve çeşitliliğinin, Rusya'da bu sistemin federal bir yapıyla birleşmesine yol açtığını düşünmektedir. Ancak ona göre, "doğu demokrasisi"nin garip bir biçimde, batı demokrasisine bir ikiz kardeş kadar benzeyip benzemeyeceğini ortaya koymak için henüz erkendir.⁶¹ Duverger, Rus rejimini Britanya kökenine dayandırma fikrini ileri sürmede her ne kadar temkinli görünse de, böyle bir fikir tartışmalıdır. SSCB yönetim yapısı incelendiğinde Duverger'e katılmak mümkün değildir. Öncelikle sistemler arasındaki ilk fark, olayları değerlendirmede bakış açısidir. SSCB'de olaylar toplum odaklı bakılmakta iken, Britanya kaynaklı sistemlerde ise odak noktası ve belirleyici olan bireydir. Ayrıca, Britanya kökenli yapılanmalarda hiçbir siyasal güce, Komünist Partisi kadar yetki verilmemiştir. Bu sistemlerde, iktidar anlayışı denge odaklı işlemektedir.

4.3. Komünist Parti

Rus siyasal "alt yapısının" birinci temel ögesi Komünist Partisi'dir. Partinin varlığı ve görevi, SSCB Anayasası'nın bütünü içinde iyi bir temel meydana getirir.

Sovyet Komünist Partisi'nin tekelden yararlanıyor oluşu, rejimin bütününe çok özel bir görünüm verir. Tek parti, her seçim çevresinde tek aday, başka bir deyişle seçmenlerin seçim haklarının bulunmaması anlamına gelir. Yani söz konusu seçim, gerçek bir seçim olmaktan çok bir plebisittir. Tek parti aynı zamanda parlamentoda muhalefetin bulunmaması anlamına gelir.

SSCB Komünist Partisi ile klasik partiler arasındaki diğer ayrımlar ise; SSCB Komünist Partisi'ne giriş, kesin kurallara bağlanmıştır. Parti üye kartını elde edebilmek için bir yıl süreyle hazırlık stajı yapmak, en az üç yıldan beri partiye kayıtlı olmak ve yine en az bir yıldır partiye girecekle birlikte çalışmış üç parti üyesinin tavsiyesi gerekir.⁶²

Temelde, parti, rejime en bağlı, en temiz, Sovyet iktidarını en ateşli biçimde destekleyen yurttaşların ve ulustaki seçkinlerin bir araya geldiği bir "tarikat", bir üst sınıf

⁶⁰ Duverger, a.g.e., s.116

⁶¹ Duverger, a.g.e., s.117

⁶² Maurice Duverger, **Siyasal Partiler**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1993, s.117

meydana getirmeyi amaçlar. Bu seçkinler de oldukça azdır: 200 milyon nüfusa karşılık nüfusun %3'ü (1959 Kongre raporuna göre). Örgütlenmiş ve belli bir aşama sırasına girmiş bu seçkinler, hücrelere, fabrikalara, işletmelere, semtlere, köylere vb. dayanırlar. Belli bir alandaki bütün hücreler bir “bölüm” meydana getirir. Bölümler birleşerek “bölgeler”i, bölgeler de her Federe cumhuriyetin “parti”sini oluşturur. Bu partilerin bütünü SSCB Komünist Partisi’ni meydana getirir.

Partinin resmî yönetici organı, Merkez Komitesi’dir. Lenin döneminde sekreterlik parti hiyerarşisinde önemli bir yer işgal ediyordu. Stalin döneminde kolektif yönetim ilkesine dönülünce sekreterliğin önemi azaldı ve Prezidyum’un önemi artmıştır. Ancak Krusçev’den sonra sekreterliğin rolü yeniden artar. Partinin yapısı bu ve diğer nedenlerle, çok güçlü bir biçimde merkeziyetçileştirilmiştir.⁶³

Buraya kadar belirtilen sözde parçalı gibi duran yapı, Komünist Partisi’nin merkezci gücüyle dengelenir. Parti ileri gelenlerinden oluşan Prezidyum, Sekreterlik’in ve Politbüro’nun yönergelerini bütün ülkeye ve birçok kuruma iletirler.

Yüksek Sovyet’teki 1339 üyeden 1085’i parti üyesidir ve parti birleşik ve merkezci durumuyla tek tek görüşleri aşan bir üstünlüğe sahiptir. Böylece üst yapıda da bir parçalanmadan bahsetmek zor hale gelir. Partinin dışında, siyasal polis (Devletin Birleşik Siyasal Müdürlüğü) de bu bütünlüğün sağlanmasında önemi büyüktür.⁶⁴

Bütün bunlar SSCB’de hiçbir demokratik ögenin olmadığı kesin olarak göstermekle beraber, biraz daha derinden bakıldığında yine bazı çatışma, tartışma ve eleştirilerin bulunduğu ve adayların seçiminde (sendika, kooperatif, gençlik kuruluşundaki eleme) bir nebze de olsa demokrasiden bahsedilebilir. Ancak son kertede, çok sınırlı bir özgürlük ortamından bahsedildiği unutulmamalıdır.⁶⁵

5. Toplumsal Yapı

Herşeyin belirleyiciliğinin bu kadar merkezi yapıya bırakılması ve tek bir partinin herşeyde belirleyici olması sonucunda ülkede sivil toplum, insan hakları, hukuk devleti, çoğulcu yapı, tercih özgürlüğü gibi kavramların söz konusu edilmesini zorlaştırmaktadır.

SSCB’de her şey “parti” demektir. Devlet iktidarını elinde tutan parti egemenlerinin örgütlenmesi büyük, güçlü ve derinliklere kök salmıştı. Ayrıca parti her alanı örgütlemiş durumdaydı. Kendi varlığına, otoritesine yönelik herhangi bir tehdit konusunda da oldukça hassastı. Parti dışında örgütlenmeler yasaklanmıştı.⁶⁶

Hukuk sistemine egemen olan ilkeler, doğal hukuk ilkelerinden farklıydı. Hak ve özgürlükler, sosyal sisteme ve gelişmelere bağlanmıştı. Güçler birliği esasında yargı, komünist toplumu gerçekleştirecek devlet iktidarının emrindeydi.

Yine anayasal sistem içinde, kamu özgürlükleri, çoğulcu demokrasilerdeki anlamı taşımıyordu. Kamu özgürlükleri, tekçi siyasal rejime göre düzenlenmişti. Devletin ilan ettiği hak ve hürriyetler, devletin maddi bakımdan güvencesi altında olmasına karşın, maddi bakımdan güvence altına alınmayan hak ve özgürlükler ise biçimsel olmanın ötesine gidememişlerdir. Devlet hak ve özgürlükleri kısıtlama hakkına sahipti. Ayrıca, toplumda

⁶³ Duverger, a.g.e., s.120

⁶⁴ Maurice Duverger, **Siyasal Rejimler**, (Çev. Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1986, s.121

⁶⁵ Duverger(1993), a.g.e., s.122

⁶⁶ Duverger(1993), a.g.e., 180

bireylere muhalefet etme hakkı tanınmamakta, muhalefet edenler ise haklarından yoksun kalma tehlikesiyle karşılaşmaktaydı.⁶⁷

Anlatılanlardan da çıkartılacağı gibi, bürokratik dev bir diktatörlük haline gelen SSCB'nin önünde iki yol vardı. Bunlardan ilki; devrimci idi. Devleti yöneten bürokrasinin iktidardan düşürülmesi gerekiyordu. İktidara gelen işçi sınıfı, ortak mülkiyetin temellerine dokunmadan reformlar yoluyla ekonomiyi düzeltebilirdi. Diğer yol, SSCB'nin kapitalizme geri dönmesiydi. Bu dönüşüm, burjuvanın karşı devrimi biçiminde olabileceği gibi, dış müdahale ile veya bürokrasinin kendi iç bölünmesi sonucu bir kesimin kapitalizme dönüşünün örgütlemesiyle gerçekleşebilirdi.⁶⁸

SSCB yukarıdaki iki yoldan, ikincisi yönde gelişim göstermiştir. 1982'de Brejnev'in ölümü üzerine, kurulu düzende değişiklik yapılması yönünde başlayan istekler, 1985'te Gorbaçov'un parti sekreterliğine seçilmesiyle gerçekleşmeye başlamıştır.

IV. BÜYÜK DÖNÜŞÜM: GLASNOST ve PERESTROYKA'NIN DOĞUŞU

1. Dönüşümün Başlangıcı

SSCB'de ekonomideki kötü gidişatı gidermek için Gorbaçov 1983'te ekonominin bütününe yönelik düzenlemelerde bulunmak amacıyla ekonomistlerle uzun süren toplantılar yapılmıştır. Toplantılarda amaç, teknik gelişmenin hızlandırılması ve yönetimin iyileştirilmesi idi. Bu aşamada, önceki ekonomik reform girişimleri dikkatle analiz edilmeye başlanmış ve diğer sosyalist ülkelerin tecrübeleri de dikkate alınarak, başarısızlığın nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. İncelemelere göre; önceki reformların kısmi olması başarıyı engellemiştir. İşletme yönetimi sorumluluğunun genişletilmesine karşılık, merkezi idare denetimlerinin hafifletilmemesi (1965 Sovyet reformları) ayrı bir sorundur.

A. Aganbagyan, ana sorunu “ekonominin belirleyiciliği” olarak tanımlamıştır. Ona göre perestroyka'nın özü, idari yönetim yöntemlerinden, ekonomik yönetim yöntemlerine geçiştir. Bunun üretimdeki temel halkası, işletmelerin tam ekonomik muhasebeye, kendi kendini finanse etmeye ve kendini yönetmeye geçmesidir. Bu konuda başlıca gelişme, işçilerin yönetime yaygın olarak katıldığı ve kendi ekonomik yöneticilerini seçebildikleri ekonomik demokrasidir.⁶⁹

Gorbaçov'un önderlik ettiği yeni reformların, ayırt edici yanı, yöneticiler ve yönetilen, liderler ve halk arasındaki ilişkide belirleyici bir değişim öngörmesidir.⁷⁰ Bunun yarattığı gerilim, Gorbaçov'un kendi kitabının “Yukarıdan Aşağı bir Devrim” ve “Parti ve Perestroyka” da açıkça ortaya konulmuştur.

2. Dönüşümün Nedenleri

1980'lerin ortalarından itibaren Sovyetler Birliği'nde ciddi muhalefet sesleri yükselmeye başlamıştır. Ülkenin her yerinde hemen hemen önemli konuda geniş kapsamlı ve ateşli tartışmalar yapıyordu. Bunların bazıları devlet kontrolündeki basın organlarında, bazıları muhalefetin yeni yeni oluşan ve hâlâ sınırlı olan yarı-yer altı organlarında, bazıları ise halkın büyük ölçüde katıldığı ve arada şiddetli protesto gösterilerine de zemin hazırlayan sokak toplantılarında yer alıyordu.

⁶⁷ Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turan Kitabevi, Ankara, 1995, s.44

⁶⁸ Turan, a.g.e., s.182

⁶⁹ Barnett, a.g.e., s.72-74

⁷⁰ Ahat Andican, **Değişim Sürecinde Türk Dünyası**, Emre Yayınları, İstanbul, 1996, s.25

Ülkenin en çok tartıştığı konu, ekonomik reformlardı. Gorbaçov'un reformlara başlamasından hemen sonra sınırlı bir ekonomik gelişme sağlanmış, sonrasında yerini tekrar ağırlaşan bir ekonomiye bırakmış ve üretim 1987-88 yıllarında düşüş göstermiştir. Ekonomi sektöründe Perestroika'nın oturmasını sağlayacak önemli adımların atılması ülkenin ekonomik geleceği ile ilgili tartışmaları alevlendirmiştir. Buna göre reformların başlangıcında işsizlik artmış, halkın alım gücü azalmış, sosyal ve siyasal buhran ortaya çıkmıştır. Ekonomik tartışmalarda en çok üzerinde durulan konu, sosyal önceliklerin değişip değişmeyeceği olmuştur.⁷¹

Ülkenin diğer tartıştığı konu, demokratikleşme yönündeki gelişmelerdi. Gorbaçov demokratikleşme üzerinde önemle durmuş, halk da bu yeni çabalara müspet yönde katılmasına karşın güçlü bürokratik geleneğin direnciyle karşı karşıya kalmıştır.

Ülkedeki en önemli sorun, Komünist Parti'nin yapısındaki değişimdi. Gorbaçov'un Parti içerisindeki değişim çabaları değişik reaksiyonlara sebep olmuştur. Gorbaçov'un, alt kesimin spontane sosyal hareketleri serbest bırakmayı da ihtiva eden yeniden yapılaşma kavramına gerçekten sadık olanlar olumlu hatta destekleyici tutum içine girmişlerdir.

Ancak, yönetimdeki partinin bakış açısına göre, yeni grupların hepsi de o kadar iyi niyetli ve yararlı değildi. Bir kısmı doğrudan doğruya politik konulara eğilmiş, böylece politik ve ideolojik tehdit oluşturma evresine girmişti. Ayrıca diğer bazı gruplar ya belirli insan haklarını benimsetmek ya da dini ve milli sebeplerle yarı-yer altı dergileri çıkarıyordu. Bu ise Parti'nin hâlâ önemseddiği Leninist anlayışla çatışıyordu.⁷²

Demokratikleşme sürecinde tartışmanın odak noktası, Parti'nin rolüne ilişkin idi. Partinin rolü konusunda iki önemli soru sorulmaktaydı. Birincisi Parti'nin demokratikleştirilmesi, diğeri de toplumun demokratikleşmesinde Parti'nin ne derecede etkili olacağıydı. Bu soruların cevabı, Parti'de baskın olan Leninist çizgide ne kadar yumuşama olacağına bağlıydı. Gorbaçov ise, Parti'nin her yönden demokratikleşmesini destekliyordu.⁷³

Değişim sürecinde yaşanan diğer önemli bir durum da sosyal ve siyasal hayattaki dini, etnik ve kültürel çoğulculuğun tanınmaması idi. Bu durum, sistemin ideolojik yapısı yüzünden kemikleşmiş ve çözülmesi zor bir düğüm hâlini almıştı. Bu düğümün çözümü için yine Gorbaçov dönemini beklemek gerekiyordu. Bu çözümleme süreci ister istemez ülkesel bölünmeleri de tetiklemiş ve 25 Aralık 1991'de SSCB'nin dağılmasına neden olmuştur.

3. Dönüşüm Sonrası

SSCB'nin çökmesi ve Gorbaçov'un görevinin bitmesi ile Yeltsin görevi devralmıştır. Yeni yönetimle birlikte ilk önce, Sovyet ve Rus Komünist Partileri feshedilmiştir. Yeni bir bakanlar kurulu oluşturulmuş ve köklü bir ekonomik program uygulanmaya başlanmıştır.

1991'den itibaren Yeltsin başkanlığında Rusya Federasyonu, yeni bir devlet misyonu arayışı içinde kendisini tanımlamaya çalışmıştır. Ancak yeni kimlik süreci, çok da beklendiği gibi gelişmemiştir. Bunun nedeni, Yeltsin'in Moskova için yeni kimlik oluşturucu stratejik açılımlar aramak yerine günlük ihtiyaçlara cevap veren "taktik" politikaları izlemesidir.

Yeltsin'in siyasal geçmişine bakıldığında, 1991 ve 1996 seçimlerinde iki defa cumhurbaşkanı seçildiğini ve başlangıçta Rus halkının büyük güvenini kazandığı söylenebilir. Ancak Yeltsin, ekonomik ve sosyal şartlarda beklenen iyileşmeyi sağlayamadığı için, yeni

⁷¹ Brzezinski, a.g.e. ss.78-83.

⁷² Brzezinski, a.g.e., s. .84

⁷³ Brzezinski, a.g.e. , s. 88.

yönetim içte ve dışta prestij kaybına uğramıştır. Bunun üzerine Yeltsin, 31 Aralık 1999'da, başkanlığı süresince başarısız olduğunu itiraf etmiş ve tahtını "veliahdına" bırakacağını açıklamıştır.

Yeltsin'in istifası üzerine, bürokrasinin ve ordunun güvenini kazanmış bir kişi olan Putin ismi öne çıkmıştır. Rusya'da yürürlükte olan seçim kurallarına göre "inisiyatif grubu" adı altında oluşturulan grup da Putin'i devlet başkanlığına aday göstermiştir. Böylece Rusya Federasyonu için yeni bir dönem başlamıştır.

Putin kararlığı ile merkez sağ ve merkez sol görüşlerden etkilenmeden, Rusya'daki siyasi çevreleri birleştirerek, Rusya'ya yeni bir yön vermektedir. Putin, cumhurbaşkanı seçildikten sonra bölge ya da oblast (eyalet, bölge) başkanlarının sayısını azaltmış ve kontrolsüz harcamaları denetlemeye çalışmıştır. Putin'le birlikte, eski yapıdan gelen oligarşik yapının etkisi de azaltılmaya çalışılmaktadır.⁷⁴

V. RUSYA FEDERASYONU

1. Ekonomik Yapı

Rusya dünyanın en zengin ülkelerinden biridir. Dünyadaki hammadde, enerji ve biyolojik kaynaklarının %35'i, alüminyum, platin, nikel ve uranyum gibi stratejik hammaddelerin yarısı, doğalgaz rezervlerinin %30'u ve kereste üretiminin dörtte biri bu ülkededir. Ayrıca nikel, gümüş, volfram ve elmas rezervleri bakımından dünya birincisi, petrol üretiminde dünya ikincisi, elektrik üretiminde dünya dördüncüsü Rusya'dır. Ülkenin ihracatının %60'tan fazlası petrol ve doğalgazdır.⁷⁵

Sosyalist sistemden, serbest piyasa sistemine geçişte, Rusya ekonomisi ilk dönemlerde olumsuz etkilenmiş, ancak sistemin düzgün işlemesi oranında sorunlarını gidirmiştir. Geçiş döneminde, hiper enflasyon, yüksek oranlarda işsizlik, toplumda sadece ekonomik, sosyal yönden yıkıma yol açamamış, aynı zamanda da ahlaki bir yıkım da yaşanmıştır. Nüfusun en zengin %10'luk kısmı toplumda bütün gelirlerin %35'ini elinde tutarken, en yoksul %10'luk kitleye gelirlerin yalnızca %2.5'lik bölümü düşmektedir. Gelir dağılımındaki uçurum, düşük ücretlerden emekli maaşlarına kadar birçok alana yayılmaktadır.⁷⁶

17 Ağustos 1998 krizine kadar istikrarlı bir kur politikası sayesinde enflasyonu % 11'lere, devalüasyonu % 7'lere kadar indiren Rusya, kriz sonrasında istikrarı yeniden yakalamaya çalışmış, siyasal değişimle birlikte daha radikal ekonomik önlemler uygulamaya koymuştur. Uluslararası piyasalarda kredibilitesi düşen, IMF ve Dünya Bankası kredileri dondurulan Rusya 1999 yılı içerisinde dış borç taahhütleri karşılığı 8.1 milyar dolar dış borç ödemesi gerçekleştirmiştir.

Rusya'da üretimle ilgili ilk ciddi büyüme belirtileri 1999 yılı içerisinde görülmeye başlamıştır. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) 1998 yılına göre %3,2 artmıştır. GSYİH üretim yönünden incelendiğinde, 1998 yılına göre artış hızı en yüksek olan sanayi sektörü % 8,1, tarım sektörü % 2,4, inşaat sektörü ise %5,4 oranında büyüme kaydetmiştir. Toptan ticaret hacmi ise 1998 yılının rakamına göre % 9,5 oranında azalmıştır. 1999 yılının üçüncü çeyreğinde başlayan üretim hacminin azalması devam etmektedir.

⁷⁴ Asem Nauşabayeva, Yeltsin'den Sonra Putin'le Yeni Rusya", *Stratejik Analiz*, Cilt 1, Sayı1, 2000, s.3-5

⁷⁵ Tellal-Keskin, a.g.e., s.475-476

⁷⁶ Tellal-Keskin, a.g.e., s.477

Rusya'nın önemli sıkıntılarında birisi istihdam sorunudur. Ülkede, aktif çalışan nüfusun % 12.3'lük bölümü işsizdir. Ayrıca ülkede bankacılık sisteminin yeniden yapılanması çalışmaları devam etmektedir.⁷⁷

2. Rusya Federasyonu'nun Siyasal Yapısı

Rusya, 12 Aralık 1993 tarihli Anayasası'nın birinci maddesine göre, cumhuriyetle yönetilen, demokratik, federal bir hukuk devletidir. Yine Anayasa'ya göre Rusya, insanın özgürce gelişebileceği ve saygın bir yaşam sürebileceği koşulları sağlayacak politikaları amaç edinen "sosyal" ve "seküler" bir devlettir. Ülkede; özel, devlet, belediye mülkiyet biçimleri tanınır ve eşit olarak korunur. "Özel mülkiyet" ifadesi SSCB dönemine tepki olarak özellikle konulmuştur. Ülkede çok partili demokratik bir rejim ve farklı ideolojilerin varlığı kabul edilmiştir. Devlet kuvvetler ayrılığı ve birbirinden bağımsızlığı ilkesiyle yönetilmektedir. Devlet yetkisi, devlet başkanı, Federal Meclis (Federasyon Konseyi ve Devlet Duması), hükümet ve mahkemeler tarafından; yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılığı ilkesine uygun olarak kullanılmaktadır. Rusya Federasyonu'nun federe unsurlarında devlet yetkisi, bu birimlerce oluşturulan yasama-yürütme-yargı organları tarafından kullanılır.⁷⁸

1. Devlet Başkanı

Rusya, Anayasası uyarınca güçlü bir başkanlık sistemiyle yönetilir. Başkan, halk tarafından genel seçimle doğrudan seçilir, görev süresi 4 yıldır ve aynı kişi ancak iki kez seçilebilir. RF Başkanı devletin başı olarak, devletin bütünlüğünün, egemenliğinin ve bağımsızlığının korunmasına yönelik tedbirler alır. RF Anayasası ve federal yasalar çerçevesinde devletin iç ve dış siyasetinin temel yönünü tespit eder (Md.80/1,2,3).

Başkan, Devlet Duma'sının (Alt Meclis) mutabakatıyla RF Hükümet Başkanını atar. Hükümet toplantılarına başkanlık etmek ve RF Hükümetinin istifası kararını alma yetkisine sahiptir. RF Merkez Bankası Başkan adayını Devlet Duma'sına önerir. RF Hükümet Başkanı'nın tavsiyesiyle RF Hükümet Başkan yardımcıları ile federal bakanları görevlerine atar veya azleder. Federasyon Konseyi'ne (Üst Meclis), RF Anayasa Mahkemesi, RF Yüksek Mahkemesi, RF Yüksek Uyuşmazlık Mahkemesi hâkimleri ile RF Başsavcısı adayını sunar; ayrıca RF Başsavcısı'nın azledilmesini Federasyon Konseyi'ne teklif eder; diğer federal mahkeme hâkimlerini atar (Md.83/1,2,3). Ayrıca Devlet Duma'sını feshetme gibi yetkileri vardır.⁷⁹

2. Parlatonun Yapısı

Federal Meclis RF'nun temsil ve yasama organıdır. Federasyon Konseyi ve Devlet Duması olmak üzere iki meclisten oluşur. Federasyon Konseyi, 89 federe birimden ikişer temsilcinin yer aldığı 178 üyeli bir yapıya sahiptir. İki temsilciden biri federe birimlerin temsil organından, diğeri ise yürütme organından seçilir. Son dönemde Federasyon Konseyi'nin yerini, Devlet Konseyi'nin alması yönünde tartışmalar sürmektedir.

Federasyon Konseyi'nin yetkileri şunlardan oluşmaktadır: Rusya'nın federe birimleri arasındaki sınır değişikliklerini onaylamak, Devlet Başkanı'nın sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilanına ilişkin kararnamesini onaylamak, silahlı kuvvetlerin Rusya sınırları dışında kullanılmasını onaylamak, başkanlık seçimlerini saptamak, Devlet Başkanını yargılamak, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Uyuşmazlık Mahkemesi hakimlerini atamak, Başsavcıyı atamak ve görevden almak, Sayıştay Başkan yardımcıları ile üyelerinin

⁷⁷ <http://www.tobb.org.tr/rehber/yapikredimoscow.php>

⁷⁸ Tellal-Keskin, a.g.e., s.478-479

⁷⁹ TELLAL, Erel, KESKİN, Nuray, Rusya Federasyonu, Kamu Yönetimi Ülke İncelemesi, A.Ü. Yayınları, Ankara, 2004, s.263

yarısını atamak ve görevden almak (Md.102/1...). Devlet Duması, dört yılda bir yapılan seçimlerde seçilen 450 milletvekilinden oluşur. Milletvekillerinin 225'i bağımsız, 225'i ise parti listelerinden aday olurlar.

Devlet Duma'sının yetkileri şunlardan oluşmaktadır: Başkanının, RF Hükümet Başkanını atamasına onay vermek, hükümetin güven oylamasını karara bağlamak, Merkez Bankası Başkanı'nı atamak ve görevden almak, Sayıştay Başkanı'nı ve üyelerinin yarısını atamak ve görevden almak, Anayasa'ya göre faaliyet gösteren yetkili insan hakları temsilcisini atamak ve görevden almak, genel af ilan etmek, Devlet Başkanı hakkında suçlamada bulunmak ve yargılanmasını istemek. Federal bütçe, mali düzenlemeler, yeni para basılması, uluslararası anlaşmaların onaylanması ya da yenilenmeyeceğinin bildirilmesi ve devlet sınırlarının korunması gibi konularda yetkilidir (Md.103/1...).

Devlet Duması tarafından kabul edilen kanunların, Federasyon Konseyi tarafından incelenmesi zorunludur. Aynı kişi aynı zamanda hem Federasyon Konseyi'nin hem de Devlet Duma'sının üyesi olamaz. Devlet Duması milletvekili, devlet iktidarının diğer temsil organlarında ve yerel özyönetim organlarında milletvekili olamamaktadır. Federal Meclis daimi olarak çalışan bir konumdadır. Federasyon Konseyi ve Devlet Duması birbirlerinden ayrı toplanır. İşlev ve yetkileri açısından Devlet Duma'sı yasama özelliği ağır basan bir meclis, Federasyon Konseyi ise danışma ve temsil özelliği ağır basan bir senato görünümünde bulunmaktadır.

3. Yargı

Rusya Federasyonu'nda Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Uyuşmazlık Mahkemesi ile Sayıştay gibi yargı ve yürütme alanında kurulmuş anayasal yüksek devlet kurumları bulunmaktadır. Yargı erki anayasal, medeni, idari ve adli alanda yerine getirilmekte ve uygulanmaktadır. RF'nun yargı sistemi RF Anayasası ve federal yasalara göre tespit edilir. Olağanüstü mahkemelerin kurulmasına izin verilmemektedir (Md.118/1,2).

Anayasa Mahkemesi; RF Anayasası gereği Devlet Başkanı, Federasyon Konseyi, Devlet Duması, Federasyon Konseyi ya da Devlet Duması üyelerinin beşte biri, RF Hükümeti, Yüksek Mahkeme ile Yüksek Uyuşmazlık Mahkemesi, RF federe birimleri yasama ve yürütme organlarının verdiği gensoru sorunlarını; Federal yasalar ile Devlet Başkanı'nın, Federasyon Konseyi'nin, Devlet Dumasının, RF Hükümeti'nin normatif kararlarını; cumhuriyetlerin anayasalarını, federe birimlerin federal iktidar organlarının yetkilerine ilişkin olarak çıkarılan yasalar, tüzükler ve diğer normatif kararlarını; federal devlet organları ile federe birimleri organlarının kendi aralarındaki anlaşmalara bakar ve çözüme bağlar(Md.125/1,2).

Bunların dışında Anayasa Mahkemesi; federal devlet organları; federal devlet organları ile federe birimleri organları arasındaki yetki uyuşmazlıklarını çözüme bağlar (Md.125/3).RF Yüksek Mahkemesi: medeni, adli, idari ve diğer işlerle ilgili yüksek yargı organıdır. Federal yasaların uygulanmasının yargısal denetimini yapar ve yargının uygulanmasına ilişkin sorunlara açıklık getirir (Md.126).RF Yüksek Uyuşmazlık Mahkemesi: ticari ve diğer işlerle ilgili uyuşmazlıklara bakan yüksek yargı organıdır. Federal yasaların uygulanmasının yargısal denetimini yerine getirir ve yargının uygulanmasına ilişkin sorunlara açıklık getirir (Md.127).⁸⁰

4. Hükümet

Rusya Federasyonu'nda yürütme yetkisi hükümete aittir. Hükümet, Başbakan, başbakan yardımcıları ve federal bakanlardan oluşur. Başbakan Devlet Başkanı tarafından

⁸⁰ Ülke anayasası incelemesinde, www.government.gov.ru/data/static adresinden yararlanılmıştır.

görevlendirilir ve Duma tarafından onaylanır. Başbakan hükümetin temel çalışma ilkelerini, Anayasaya, federal yasalara ve Devlet Başkanın kararlarına uygun olarak belirler ve çalışmaları yürütür. Hükümetin kararları Devlet Başkanının kararları ile çatıştığında Başkanın kararları geçerlidir. Rusya Federasyonu Hükümeti: federal bütçeyi hazırlar ve Duma'ya sunar, bütçenin uygulanmasını sağlar ve bu konuda Duma'ya rapor sunar; finansal, kredi ve para politikasının uygulanmasını sağlar; kültür, bilim, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, çevre alanlarında devlet politikasının uyum içinde yürütülmesini sağlar; federal mülkiyeti yönetir; ülke savunmasını, devlet güvenliğini sağlar ve dış politikayı saptayarak uygular; yasaların, vatandaş hak ve özgürlüklerinin, mülkiyetin, toplumsal düzenin korunmasını sağlar; suçla mücadele ve Anayasa'nın izin verdiği çerçevede federal yasaları ve Devlet Başkanı'nın kararlarını uygular (Md.114/1,2). RF Hükümeti, istifa dilekçesini Devlet Başkanı'na sunabilir ve bu istek ya kabul edilir ya da reddedilir. Devlet Başkanı Hükümetin istifasına ilişkin karar verebilir. Duma, Hükümete karşı güvensizlik kararını Duma üye sayısının çoğunluk oyuyla alabilir. Güvensizliğe karşı Devlet Başkanı, hükümetin istifasına karar verebilir ya da Duma'nın kararına katılmayabilir. Eğer Duma üç ay içerisinde tekrar hükümete karşı güvensizlik belirtirse bu durumda Devlet Başkanı Hükümetin istifasına karar verir ya da Duma'yı fesheder (Md.117/1,2,3).

5. Devlet Konseyi

Kökene Çarlık Rusya'sına dayanan bu kurum, Sovyet döneminde kaldırılmış ve 1 Eylül 2000'de Putin tarafından yeniden kurulmuştur. Devlet Konseyi'nin görevi Devlet Başkanına danışmanlık yapmaktır. Konsey'in yedi üyeden oluşan bir üst kurulu vardır ve bu üyeler Başkan tarafından atanırlar. Kurul, Devlet Konseyi'nin çalışmalarını inceler, aynı zamanda sıradaki toplantının gündemini belirlerler.⁸¹

VI. SONUÇ

1920'lerde büyük umutlar ve büyük vaatlerle yola çıkan Bolşevikler, kendilerine rehber edindikleri ideolojinin, yani Marksizm'in, sonunu uygulamalarıyla kendileri hazırlamıştır. 1920'lerde herkes yeni devrim ve uygulamalarından umutla bahsediyor, özellikler 1929 Buhranı sanki Marx'ı doğruluyordu. Lenin sonrasında başa geçen Stalin, umudun devamını sağlamıştır. Bu pembe tablo 1970'lere kadar sorgusuz devam etmiştir.

1980'lerde başlayan küreselleşme süreci, umudun ülkesinde işlerin sanıldığı kadar yolunda gitmediğini ortaya çıkarmıştır. Çoğulculuk, demokrasi, insan hakları ve sivil toplum kavramlarını öne çıkartan yenedünya düzeni, bu özellikleri kendisinde barındırmayan ülkeleri tasfiye etmiştir. SSCB ansızın, hiç beklenmedik bir şekilde son bulmuştur. Aslında uzun zamandır SSCB büyük ekonomik, siyasi ve sosyal sıkıntılar yaşıyordu. Sadece gizliliğin en üst noktasında yaşadığı ülkede gerçekler açıklanmıyordu.

SSCB'nin çöküşüyle yeni bir dönem başlamış ve liberalizm baskın ideoloji olmuştur. Ülkede Ekim Devrimi ile başlayan toplum mühendisliği yerini "dönüşüm"e bırakmıştır. Piyasa ekonomisine geçilmiş, siyasi ve temel haklar tanınmış ve örgütlenme özgürlüğü Anayasa'da tanınmıştır.

Serbest piyasa sürecine geçişte ilk dönemlerde sık sık geri dönüşler, reformlarda kesilmeler yaşanmıştır. Ancak bir şey fark edilmiştir ki, artık eski sistem geri dönülemez kadar uzaktır. Gelgitlerin sıkça yaşandığı Rusya'da Putin'le birlikte daha gerçekçi ve cesur adımlar atılmaya başlanmış olsa da tek adam silüetinin hala liderin üzerinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu anlamda geçmişin izlerinin tam anlamıyla silindiğini söylemek güçtür.

⁸¹ Recep Kızılcık, **21. Yüzyılda Yönetim**, (Ed.Koraltay Nitas Vali), EGM Basımevi, Ankara, 2003

SSCB döneminde tek adam ve tek parti anlayışı, Rusya Federasyonu'nda yerini kurumsallaşma ve çoğulcuğa bırakmaya başlamıştır. Altı özellikle çizilmesi gereken; Rusya'nın piyasa ekonomisine geçiş, demokratik kurumların oluşturulması ve sürecin işletilmesi, dini ve etnik çoğulculuğun tanınması noktalarında hâlâ yolun başında olduğudur. Ülkede demokrasinin sağlam temellere oturtulmasında gerekli olan demokrasi "kültürü ve alışkanlığı" pek de gerçekleşmemiştir. Rusya'da siyasal liberalizmin gerçekleşmesi, ekonomik liberalizme geçişle mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

- ANDİCAN, Ahat **Değişim Sürecinde Türk Dünyası**, Emre Yayınları, İstanbul, 1996.
- ANWEİLER, Oskar, **Rusya'da Sovyetler**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1990.
- ASLAN, Mehmet Ali, **Sovyetler Birliği- Seçmeler 2**, Değişim Yayınları, İzmir.
- BARNETT, Anthony, **Sovyetler'de Özgürlük**, (Çev. Dilek Hattatoğlu- Erol Özbek), İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.
- BORA, Tanıl, **Almanya'da Sosyal Demokrasinin Doğuşu**, Sodev Yayınları, İstanbul, 2004.
- BRZEZİNSKI, Zbigniew, **Büyük Çöküş**, (Çev. Gül Keskin, Gülsev Pakkan)Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara,1997.
- CARR, E., H., **Bolşevik Devrimi 1**, (Çev.Orhan Suda), Metis Yayınları, İstanbul, 2002.
- CARR, E., H., **Bolşevik Devrimi 2**, (Çev. Orhan Suda), Metis Yayınları, İstanbul, 2002.
- CEM, İsmail, **Sosyal Demokrasi Nedir Ne Değildir?**, Can Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÇAM, Esat, **Devlet Sistemleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1993.
- DUVERGER, Maurice, **Siyasal Partiler**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1993.
- DUVERGER, Maurice, **Siyasal Rejimler**, (Çev. Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınları, İstanbul , 1986.
- FERNBACH, David, **Siyasal Marx**, (Çev. Murat Akad), Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2004.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, **Anayasa Hukuku**, Turan Kitabevi, Ankara, 1995.
- GRAMSCI, Antonio, **Sivil Toplum**,
- GÜLER, Birgül Ayman, KARAHANOGULLARI, Onur, KARASU, Koray, **Kamu Yönetimin Ülke İncelemeleri**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2009.
- JOLL, James, **II. Enternasyonal**, (Çev. Kudret Emiroğlu),Belge Yayınları, İstanbul, 2002.
- KIZILCIK, Recep, "Rusya", **21. Yüzyılda Yönetim**, (Ed.Koraltay Nitas Vali), EGM Basımevi, Ankara, 2003.
- KURAT, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- LEONHARD, Wolfgang, **Bugünkü Sovyet İdeolojisi I ve II**, (Çev. Cemil Ziya Şanbey), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.
- MİLNER, Robin, DEJEVSKIY, Gulland Nikolay, **Rusya ve Sovyetler Birliği Tarihi**, (Metin Çulhaoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- NAUŞABAYEVA, Asem, Yeltsin'den Sonra Putin'le Yeni Rusya", **Stratejik Analiz, Cilt 1**, Sayı:1, 2000.

- ÖZGÜVEN, Ali, **İktisat Bilimine Giriş**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991.
- ÖZTEKİN, Ali, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Yayınları, Ankara, 1998.
- SCHMİDT, Manfred G., **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, (çev. M.Emin Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara, 2002.
- SCHWARD, Fred **Komünistlerin Söylediklerine İnanılabilir mi?**, Türkiye Ticaret Odaları Birliği Yayınları, Ankara, 1964.
- TELLAL,Erel, KESKİN, Nuray, Rusya Federasyonu, Kamu Yönetimi Ülke İncelemesi, A.Ü. Yayınları, Ankara, 2004.
- TURAN, Mehmet İnanç, **Yıkıntının Tarihi ve Teorisi**, Etki Yayınları, İzmir, 2001.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Mayaş Yayınları,Ankara, 1985.
- ULAM, Adam B., **Bitmemiş Devrim**, (çev. Erdoğan Güçbilmez), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, No:10 Ankara, 1965.
- WERTH, Nicholas, **1917 Rus Devrimi**, YKY, İstanbul, 2003.
- YARKIN, İsmail (Der.), **Lenin- Stalin- Komintern Parti Öğretisi Üzerine**, İnter Yayınları, İstanbul, 1998.
- YAYLA, Atilla, *Siyaset Teorisine Giriş*, Liberte Yayınları, Ankara, 2003.
- ZİNOVYEV, **Rusya Komünist Partisi Tarihi** (Çev. İ. Kılıç, A. Yalman),Akış Yayınları, İstanbul, 1991.

İnternet Adresleri

www.tobb.org.tr/rehber/yapikredimoscow.php (erişim: 15.5.2005)

www.government.gov.ru/data/static (Erişim: 25.4. 2005)